TRAGEDIA DE LA ALEŞD DIN 24 APRILIE 1904 ŞI REZONANŢA EI ÎN VECHIUL REGAT AL ROMÂNIEI

ALEXANDRU PORŢEANU

Lucrările referitoare la tragedia de la Aleşd din 24 aprilie 1904, publicate până acum, omit în întregime – în mod cu totul surprinzător – examinarea rezonanţei gravelor evenimente de acum un secol în conştiinţa publică a societăţii româneşti din spaţiul extra-carpatic.

Din cercetarea sistematică a publicaţiilor care s-au consacrat reflectării tragediei de la Aleşd, au rezultat ştiri, informaţii, analize şi comentarii apărute în 20 de ziare şi gazete din Vechiul Regat. Numărul este apreciabil, chiar comparativ cu datele similare din Transilvania şi Ungaria. Numai în Bucureşti, 15 ziare şi gazete au consacrat spaţii importante evenimentelor de la Aleşd. Din cele 20 de publicaţii din întreaga ţară, 5 erau liberale, 4 erau conservatoare, iar celelalte erau independente. Dintre titlurile de rezonanţă nu numai internă, ale unor organe ale presei româneşti care privesc tema propusă, menţionăm marile ziare bucureştene „Universul", „Adevărul", „Epoca", „Voinţa naţională", „*L'Independence Roumaine*" şi altele, care erau adevărate instituţii-pilon ale vieţii publice româneşti. Despre evenimentele de la Aleşd au relatat şi cele două gazete bucureştene care apăreau în limba germană („Bukarester Tagblatt") şi în cea maghiară („Bukaresti Magzar Ujság"), cu unele ecouri şi în presa evreiască. La ziarele şi gazetele bucureştene se adaugă cele de la Iaşi („Evenimentul" şi „Liberalul"), Galaţi („Tribuna Liberală"), Constanţa („Farul"), Craiova, Brăila şi altele. Paisprezece din cele cincisprezece publicaţii bucureştene şi alte trei din Iaşi şi Galaţi, în total 17, erau cotidiene, ziare propriu-zise. Toate cotidienele apăreau în format mare (IV), cu 6-8 pagini, unele chiar mai mult, într-o prezentare modernă sub toate aspectele.

Examinarea rezonanţei propuse, în succesiunea cronologică a manifestării fenomenului, poate oferi o imagine mai complexă, în special asupra aspectului evolutiv al faptelor, faţă de modalitatea analizării lor în ordinea titlurilor publicaţiilor respective, sau a diferitelor grupe de titluri. În această ordine de idei, se desprinde constatarea faptului că cei mai numeroşi cititori ai primelor ştiri despre tragedia de la Aleşd erau cei din Vechiul Regat al României libere, mai numeroşi decât cititorii puţinelor publicaţii româneşti din Transilvania şi decât ai unor ziare maghiare din Oradea sau chiar Budapesta. Definitorii sunt ecourile

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

înregistrate în primele ore şi zile după consumarea gravelor evenimente. În prima zi a publicării acestor informații, marți 14/26 aprilie 1904, nu mai puțin de 9 publicații – 7 ziare din Bucureşti şi 2 din țară (Galați şi Iaşi) – au alocat spațiile corespunzătoare pentru informarea cititorilor lor asupra tragediei de la Aleşd.

Sursele lor de informare erau de mâna întâia. Primele informații erau transmise urgent de „Biroul telegrafic ungar" din Oradea, de Agențiile de presă din Budapesta şi Viena, de serviciile proprii de corespondență telegrafică ale unor mari ziare, încă la sfârşitul zilei şi în seara zilei de duminecă 11/24 aprilie 1904. Într-un singur caz, primele ştiri au parvenit „prin fir telegrafic" de la Braşov, în 12/25 aprilie, la redacția ziarului bucureştean „*Țara*", Presa maghiară şi română din Oradea şi Arad a trimis la fața locului, la Aleşd, reporteri speciali ale căror corespondențe au parvenit apoi şi la Bucureşti. Titlul cel mai şocant sub care au fost publicate aceste prime ştiri a apărut în cotidianul bucureştean „*România*" (anul I, nr. 82) – „*REVOLUȚIE*"!. Celelalte ziare au formulat titluri mai aproape de realitate, ca „Țărani împuşcați" („*Evenimentul*, ziar conservator", Iaşi, anul XII, nr. 50 din 13/26 aprilie 1904), „Sângeroasele evenimente din Oradea Mare" „*Țara*". Cu cele din urmă ştiri telegrafice din toată lumea", Anul II, nr. 379) ş.a. Informațiile care la emitere purtau data chiar de 11/24 aprilie (de la Oradea sau Viena) au apărut în „*Adevărul*", „*Voința Națională*" (anul XXI, nr. 5703, ediția a patra, p. 1), „*L'Indépendance Roumaine*" şi „*Tribuna Liberală*" din Galați (an V, nr. 1056). Articolul citat din ziarul „*Țara*" aducea – singurul – informația interesantă, ce nu a mai fost menționată ulterior, conform căreia „socieliştii români din Oradea Mare s-au pronunțat fățiş în contra propagandei criminale a agitatorilor grevişti din localitate", soldată cu victimele de la Aleşd. Aproape toate ziarele au specificat denumirea românească a localității – Aleşd –, în timp ce aceia maghiară, de Élesd, era utilizată numai de ziarul „*Adevărul*". Informarea lacunară sau chiar eronată a generat publicarea unor ştiri mai puțin clare sau chiar confuze, ori de-a dreptul greşite, care localizau producerea evenimentelor sângeroase tocmai la Oradea (!). În unele cazuri ca un episod al grevei de la căile ferate ce se desfăşura în acelaşi timp, sau cu indicarea locului întrunirii politice unde s-au produs incidentele – ca fiind într-o sală (!). În alte relatări, Aleşdul era prezentat ca fiind „o mahala a Oradei Mari" (!). Nu poate trece neobservat faptul că unele din ştirile publicate chiar în primele zile după producerea tragediei de la Aleşd, pune un anumit accent destul de nefondat, din cauza insuficientei informații, pe aspectul național al situației, ajungând – în puține cazuri – să o prezinte ca pe un conflict de această natură.

În zilele următoare, interesul pentru evenimentele de la Aleşd a crescut simțitor în Bucureşti şi în celelalte oraşe din țară. La început a predominat aspectul cantitativ, numărul cel mai mare de publicații care s-au preocupat de Aleşd înregistrându-se în ziua de 14/27 aprilie 1904 (12 ziare).

Treptat, accentul a trecut pe latura calitativă a activității publicistice, pe analizele proprii asupra evenimentelor, chiar dacă frecvența materialelor

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

informative a diminuat în chip firesc. Au continuat să persiste unele ştiri confuze sau eronate de felul celor susamintite, dar, în schimb, au început să apară primele semne de gândire proprie asupra problemei, care interesa în mod tot mai evident întreaga opinie publică românească. Astfel, ziarul bucureştean „*Conservatorul*" din 14/27 aprilie 1904 (anul IV, nr. 81, p.1) făcea o primă constatare relevând faptul că „perturbare ordinei publice contribuie nu puţin şi la înrăutăţirea situaţiei guvernului". La rândul său, organul național-liberal „*Observatorul*" din capitală (an II, nr. 414, p.19) considera că incidentul sângeros din Oradea Mare (sic!) pare a fi preludiul unor tulburări groaznice, care vor găzdui adânc Ungaria". În aceiaşi zi de 14/27 aprilie 1904, „*Adevărul*" (nr.5278) se lansa însă în afirmații inexacte, neverificate, susținând că la întrunirea în cauză, românii au protestat că nu înțeleg discursul în limba maghiară, cerând să se vorbească şi româneşte, ceea ce a făcut ca „atunci să se nască un tumult mare, cu amenințări de ambele părți". Pe de altă parte, „*Universul*" din aceiaşi dată (nr. 100) publică informația din Oradea potrivit căreia la Aleşd „şi mulțimea a tras focuri asupra jandarmilor", în timp ce cotidianul conservator „*La Roumanie*" (an VI, nr. 1590, 14/27 aprilie 1904) consideră că grevele evenimente din Bihor ar fi doar „La bagarre de Gross-Wardein". În ziua următoare, 15/28 aprilie 1904, unul dintre cele mai „inflamate" articole despre tragedia de la Aleşd a fost publicat de ziarul bucureştean „*Cronica*" (anul IV, nr. 851, p. 1), având ca director politic pe prof. N.Basilescu de la Universitatea din Bucureşti. Ziarul şi articolul citat atrăgea atenția publică şi prin forma grafică de efect vizual deosebit a titlului, înscris într-o manşetă groasă, afişată imediat sun titulatura ziarului şi întinsă în partea de sus a primei pagini, pe toată lungimea ei, cu enunțul şocant: „Măcelul de la Oradia". Era prezentarea cu efectul publicistic cel mai *puternic dintre toate articolele* şi comentariile presei române consacrate tragediei de la Aleşd. Trecând peste inadvertența localizării evenimentelor, care servea interesul amplificării efectului emoțional, era pentru prima oară când se întrebuința cuvântul atât de dur de „măcel" în timpul unui articol pe această temă. Autorul nesemnat declara că „despotismul (guvernării ungare) îşi culege acum roadele", afirmând că „nebunii şi criminalii cari formează partidele politice din Ungaria, au chemat cu minciuni lumea la o întrunire... spre a-i pregăti şi a fi gata să cadă victimele bestialității lor... Cei cari i-au chemat au fugit şi țăranii români amestecați cu unguri au căzut în cursă, iar gloanțele jandarmilor i-au călcat la pământ... Guvernul ştia cele ce se pregătesc... şi cu toate acestea a lăsat ca poporul să se rătăcească... Criminalii care au asmuțit lumea sunt gazetarii guvernului – în fanatismul lor orb, (guvernanții) vor arunca vine nu pe vinovați, ci pe cei mai nevinovați şi mai paşnici dintre locuitori, pe care restriştea i-a pus sub coroana Sf. Ştefan". În aceiaşi dată de 15/28 aprilie 1904, „*L'Indépendance Roumaine*" (nr.8454) lansa şi ea în titulatura articolului despre Aleşd, pentru prima oară în public, celălalt termen dur care desemna tragedia: „Les massacres d'Aleshdi". Acest articol marca şi a doua premieră în publicistica din România consacrată evenimentelor de la Aleşd, care consta în preluarea pentru prima oară a unor

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

informații şi articole din presa românească de peste munți, în cazul de față din „Tribuna" de la Arad. În zilele ce au urmat primelor ştiri despre evenimente, au apărut treptat noi detalii asupra faptelor petrecute, inclusiv prezentarea diferitelor versiuni, nu întru totul concordante, precum şi unele rectificări, ceea ce a menținut atenția vie a publicului cititor. În dimineața zilei de vineri 16/29 aprilie 1904, în paginile presei bucureştene atrăgea atenția între altele, titlul înserat în „*Universul*" (nr.102) – Românii înşelați de opoziționiştii unguri", care anunța că victimele tulburărilor de la Aleşd au fost înmormântate, precum şi că „primul ministru Tisza a trimis prin telegraf văduvelor şi orfanilor victimelor lipsite de mijloace câte 600 de coroane". Acelaşi ziar de mare tiraj publică şi cunoscută declarație a lui Ştefan Micle, martorul muribund al tragediei de la Aleşd.

În ediția de seară a marelui cotidian conservator „*Epoca*" (anul X, nr. 103, din 16/29 aprilie 1904, p. 1), se publică primul articol care încearcă o evaluare comparativă despre „Evenimentele din Ungaria", semnată Foreign, autorul precizând că nu cunoaşte încă toate amănuntele. Considerând şi el evenimentele de la Aleşd doar ca o „învălmăşeală", comentatorul se arată impresionat că acestea „s-au terminat în chipul cel mai teribil", prin moartea atâtor oameni şi îşi exprima dezacordul cu faptul că manifestanții „s-au dedat la oarecari dezordini". Dar – conchidea autorul – „nu e normal ca o încăierare de sat să se sfârşească cu zeci de morți şi de răniți. Contrastul e tare între felul curățător, modern, cum au fost tratați răsculații (greviştii n.n.) de căile ferate şi prețul aşa de scump cu care o mână de țărani a plătit opunerea ce au voit să facă unei întruniri kossuthiste... dar sacrificarea oamenilor nu poate decât să lase germeni de adâncă nemulțumire sufletească".

Spre sfârşitul primei săptămâni după producerea tragediei de la Aleşd, în presa bucureşteană au început să fie mai frecvente reproducerile unor articole apărute în gazetele româneşti din Transilvania, în special cele de la Braşov şi Arad. Astfel, sâmbătă 17/30 aprilie 1904, ziarul liberal bucureştean „*Voința Națională*" (nr.5707) prelua un amplu articol despre „Măcelul din Aleşd" (sic!) din „*Gazeta Transilvaniei*" de la Braşov, care se încheia în mod semnificativ cu întrebarea retorică: „iar guvernul... vărând ororile ce s-au petrecut la Aleşd, nu crede oare că a sosit timpul să cerceteze cauzele nemulțumirii poporului şi să ia măsuri în consecință? Căci oricum s-ar învârti lucrul, *răspunderea principală asupra lui cade*", (subl.ns.). Cotidianul „*Secolul*" – liberal şi el – din 18 aprilie/1 mai 1904 (nr. 1446), sub titlul „De peste munți. Măcelul de la Aleşd, reproducea reflecțiunile publicate de „Gazeta Transilvaniei", pe care le încheia cu următoarele considerațiuni: „Alții se răzvrătesc, uneltesc, ațâtă şi lovesc fără milă, iar țăranul român plăteşte socoteala vărsând nevinovat sângele său pentru ispăşirea păcatelor celor ce numai binele nu i-l voiesc. Dar oare nu ispăşeşte sărmanul țăran şi păcatul mult mai mare al acelor cărturari ai săi cari nu fac nimic spre a-l feri de astfel de nenorociri?". Frecvența ceva mai mare a materialelor pe teme transilvănene în paginile presei liberale din Vechiul Regat, apetența acesteia pentru relatarea

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

tragediei de la Aleşd, constituie şi ea un indiciu relevant al interesului şi al legăturilor politice mai apropiate, uneori chiar deosebite, pe care Partidul Naţional Liberal din România le-a avut şi le-a cultivat cu lupta naţională a românilor din Transilvania, cu Partidul Naţional Român, în special în perioada din preajma mişcării memorandiste până la înfăptuirea Marii Uniri.

Latura informativă a activităţii publicistice referitoare la evenimentele de la Aleşd şi-a menţinut încă destul timp interesul public, ritmul şi substanţa apariţiilor. Cotidianul bucureştean „*Ţara*", care cultiva un stil publicistic mai agresiv, cu o notă de senzaţional, atrăgea atenţia cititorilor săi în special prin subtitlurile lungi, care detaliau temele de interes deosebit, între care şi Aleşdul, atât într-un mod explicit, cât şi într-unul mai incisiv, misterios sau chiar cu iz poliţist. În numărul 383, din 17/30 aprilie, pagina întâia a ziarului titra cu litere de o şchioapă: „Turburările sângeroase din Oradea Mare [Sicl.n.n.]. Independenţi şi socialişti. Întrunirea independenţilor. Bătuţi cu pietre. Intervenţia jandarmilor. Scene sângeroase. Primul mort. Lupta cu revolverele. Salve de carabine. Groaza mulţimii. Morţi şi răniţi. Deşi articolul pretindea că prezintă „iată, o exactă relaţiune", câteva inadvertenţe flagrante îi sădeau desigur credibilitatea. Ştiri şi articole despre evenimentele de la Aleşd au continuat să apară în ziua de luni 19 aprilie/2 mai 1904, în cotidianul din capitală „*România*", printr-o scrisoare din Oradea Mare, datată 15/28 aprilie 1904, semnată „De la Turda", care descria „după foile ungureşti" ceea ce era intitulat „Măcelul înfiorător de la Aleşd", subliniind că acesta „a umplut de durere inimile românilor din Transilvania". În aceeaşi zi, „*Universul*" (nr.105) publică pe prima pagină materialul transmis de corespondentul său din Budapesta, care conţinea pasaje ample din reportajul de martor ocular al tragediei de la Aleşd, scris de trimisul special al „*Tribunei*" din Arad, apărut în numărul din 17/30 aprilie. Acest reportaj aparţinea publicistului Iosif Şchiopul, viitorul istoric, stabilit atunci la Oradea şi era *cel mai cuprinzător material informativ referitor la desfăşurarea evenimentelor de la Aleşd,* care devenea astfel cunoscut şi în capitala României. Nu mai puţin interesat era, În aceeaşi zi de 19 aprilie/2 mai 1904, articolul de pe prima pagină a ziarului „*Epoca*" (nr.106), intitulat „Sânge nevinovat". Referindu-se la explicaţiile posibile ale prezenţei numeroase a românilor la o manifestaţie care era de fapt străină de propriile lor interese, analistul „Epocii" conchidea: „Li s-a întins deci o cursă mizerabilă. Şi au plătit ei, cu sânge nevinovat, păcatele adevăraţilor uneltitori. Aşa fiind lucrurile, vărsarea de sânge de la Aleşd nu poate fi reprobată cu asprime nu numai de români, dar de toţi oamenii civilizaţi, cari vor judeca cu severitate atât neloialitatea specialiştilor unguri, cât şi neomenia jandarmilor".

La 20 aprilie/3 mai 1904, cotidianul „*România*" (nr.90) venea cu noi amănunte, publicând pentru prima oară numele victimelor. Redacţia ziarului bucureştean adăuga şi relatarea „Gazetei Transilvaniei" referitoare la unele informaţii tendenţioase sau chiar calomnioase la adresa românilor, pe care le combătea energic. „*Universul*" din aceiaşi zi (nr. 106) anunţa pe prima pagină

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

începerea anchetei judiciare asupra tragediei de la Aleşd. În ziua următoare, miercuri 21 aprilie/4 mai 1904, acelaşi ziar „*Universul*" (nr.107) publică tot pe pagina întâia, comentariul intitulat „O voce austriacă asupra situațiunei din Ungaria", despre un articol al ziarului „Information" din Viena, cu aprecieri deosebit de critice la adresa sistemului politic ungar, pe care le reliefau evenimentele recente, între care şi cele de la Aleşd. „*Conservatorul*" din Bucureşti (an IV, nr. 87, din 21 aprilie/4 mai 1904) publică pe prima pagină un articol de analiză intitulat „Victimele de la Aleşd", care atribuia tragedia „exploatatorilor bunei credințe şi simplicității țăranilor". Articolul menționa şi el numele unora dintre victime şi mergea de fapt pe trama celui din „Gazeta Transilvaniei", mult mediatizat anterior, conchizând: „pentru maghiari, care totdeauna au căutat să discrediteze şi să compromită pe români, ocaziunea este bine venită şi pe lângă că țăranii nevinovați au plătit cu viața lor, acum este ponegrit şi elementul românesc. Cât despre autorii morali, cât despre socialişti, nici vorbă că vor fi lăsați nepedepsiți". O optică mai relativă asupra evenimentelor ni se relevă în paginile „*Voinței Naționale*" (nr.5710, din 21 aprilie/4 mai), sub titlul „Cauză şi efect", care reproducea de fapt un articol al „*Telegrafului Român*" de la Sibiu, organul Mitropoliei ortodoxe române a Transilvaniei, redactat, destul de surprinzător (dar parțial explicabil) pe un ton prea moderat. Autorul sibian nesemnat încerca să atragă atenția guvernului ungar că una din învățăturile evenimentului ar trebui să fie restituirea către români a dreptului la întrunire, pentru că liderii săi „nu vor face lucruri supărăcioase şi ilegale", cum au făcut agitatorii kossuthişti şi socialişti în Bihor.

După ce primele impresii asupra gravelor evenimente de la Aleşd s-au sedimentat oarecum, unul dintre cele mai ample şi virulente comentarii asupra lor, din presa bucureşteană, era cel publicat de ziarul național-liberal „*Secolul*" (an VI, nr. 1448, din 21 aprilie/4 mai 1904), pe prima pagină sub titlul – consacrat de-acum – „Măcelul de la Aleşd". Mai mult decât elementele emoționale ale comentariului şi chiar decât cele cu o anumită tendință xenofobă, ceea ce atrăgea atenția cititorului era încercarea lucidă de analiză politică propriu-zisă, realistă, a evenimentului şi implicațiilor sale. „În ce cumpănă a pieirii puseseră românii aceia statul maghiar pentru ca acesta să nu găsească alt mijloc de scăpare decât măcelul gloatei?" – se întreba editorialistul. După ce reaminteşte incompatibilitatea istorică dintre partidul kossuthist şi români, „denunțată lumii încă de Simeon Bărnuțiu la Blaj, în 1848", autorul rezuma desfăşurarea faptică a incidentelor de la Aleşd, pe cele inițiale considerându-le „oarecari neorânduieli, poate prea violente". Degenerarea lor în adevărat măcel nu putea fi decât regretabilă din toate punctele de vedere. „Atingerea majestății Legii, aşa cer normele elementare ale unui stat organizat" – subliniază autorul. „Dar – continua tot el – al ungurilor mai civilizat decât altele fiind încă de pe vremea când în rai Adam făcea lui Dumnezeu obstrucționism pe ungureşte, află numai bun venit prilejul să se mai uşureze de primejdia daco-românismului, culcând la pământ şaizeci de trupuri româneşti, de care

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

ispravă, înspăimântaţi, răzvrătiţii ceilalţi se împrăştiară. *Poate că fugeau ei şi dacă gloriosul sergent anonim, în loc de două salve una după alta în carne vie, comanda numai una în vânt şi mai adăsta cinci minute, să vadă efectul*" (subl.ns.). Această parte a analizei reprezintă şi substanţa ei *cea mai valoroasă*, chiar dacă ipoteza invocată poate fi desigur discutabilă. Este *singura menţionare în presa românească a acestei idei importante, fără a cărei luare în considerare orice analiză este incompletă.* Ea este cu atât mai meritorie cu cât concluziile comisiei militare a anchetei tragediei de la Aleşd asupra acestui aspect nu au fost date publicităţii, desfăşurarea procesului nu a acordat atenţia necesară acestui aspect, iar presa maghiară – din cunoştinţele lacunare asupra ei – nu şi-a pus această problemă, sau a ocolit-o. Absenţele multiple susmenţionate pot fi considerate şi ca o tăcere vinovată, care confirmă – fie şi indirect – *caracterul plauzibil al ipotezei.* Editorialul cotidianului bucureştean „*Secolul*" făcea şi el referiri la relatările din „vrednicul organ românesc" de la Braşov, „Gazeta Transilvaniei", asupra nenorocirii de la Aleşd, dar fără a recurge la compilaţii servile ca în alte cazuri, ci aducând în atenţie opinii originale. În afara tonului ironic sau pamfletar destul de frecvent utilizat în polemicile publicistice româno-maghiare, acceptabil până la limita atingerii demnităţii naţionale, editorialistul „*Secolului*" făcea şi unele precizări sau consideraţiuni referitoare la cei care erau larg învinuiţi a fi „agitatori socialişti evrei". Cu toată sensibilitatea deosebită a unor astfel de comentarii, analiza lor *nu trebuie evitată*, ea putând contribui la mai buna înţelegere a atmosferei epocii. Subliniind faptul în bună măsură real, că evreii „practică socialismul cu aceiaşi convenţiune cu care un bun musulman vinde cruciuliţe şi iconiţe de la Mormânt", autorul atrăgea atenţia şi asupra faptului că propaganda socialistă se sileşte pretutindeni „să împingă Statul mereu la conflicte cu poporul", menţionând şi divergenţele sau chiar polemicele pe aceste teme cu presa evreiască. Aceleaşi divergenţe s-au manifestat şi cu privire la aprecierea unor aspecte ale relaţiilor româno-ungare, după cum susţine „*Secolul*", în special referitor la mişcarea naţională a românilor transilvăneni: „nu fac un pas românii de dincolo fără ca evreii de dincoace să nu-l răstălmăcească şi să nu-l înfăţişeze în lumină vătămătoare". Deşi face aluzie la faptul că şi evreii din Bucureşti şi-au exprimat îndurerarea lor pentru tragedia de la Aleşd (aspect ce merită identificat mai concret), autorul importantei analize publicate de „*Secolul*" ajunge totuşi prea departe atunci când îi suspectează pe evreii socialişti din Bucureşti că „vor fi avut mai dinainte cunoştinţă despre cele ce li se pregăteau românilor la Aleşd din partea evreilor aţâţători de socialism din Oradea Mare şi din Budapesta". Cu toate aceste oscilaţii sau inadvertenţe ideatice, articolul redacţional publicat în „*Secolul*" bucureştean are semnificaţii ce depăşesc domeniul ecourilor sau atitudinilor presei, plasându-se în cercul vieţii politice propriu-zise.

La 22 aprilie/5 mai 1904, „*Voinţa Naţională*" (nr.5711) reproducea şi ea un extras dintr-o altă relatare despre „Măcelul din Aleşd", apărută cu puţin timp înainte în gazeta „Drapelul" din Lugoj, condusă de Valeriu Branişte. Pentru

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

cititorul bucureştean al acestei relatări era interesant să afle că ea se baza pe „martori oculari de încredere, între cari chiar şi maghiari". Cu toate acestea nu putea trece neobservat faptul că unele amănunte ale relatării şi mai ales ale aprecierilor publicației lugojene nu erau concordante cu datele cunoscute deja din alte surse, ceea ce le punea sub semnul îndoielii.

Ştirile despre urmările tragediei de la Aleşd încep să se rărească în zilele următoare, astfel că abia la 1/14 mai 1904 „*Secolul*" bucureştean îşi informa cititorii despre „Colecta pentru victimele de la Aleşd", prin reluarea articolului pe această temă din „Tribuna" arădeană. „*Observatorul*" din 4(17 mai 1904 (nr.430), vorbind despre inițierea colecției de ajutorare a victimelor de la Aleşd, adăuga o interesantă propunere: „Ar fi nimerit ca şi transilvănenii care se găsesc în România să organizeze o colectă pentru nenorocitele victime de la Aleşd". Din mențiunile de până acum nu se cunosc urmările sau rezultatele acestei propuneri, nici dacă ea a fost eventual extinsă de la nivelul transilvănenilor aflați în Vechiul Regat, la toți românii din Țara liberă, aşa cum ar fi fost firesc. La 5/18 mai 1904, ziarul „*România*" (nr.105) publică scrisoarea unor români dintr-o localitate mai îndepărtată, care aveau rude printre victimele tragediei de la Aleşd, pentru care îşi exprimau şi pe această cale profunda lor durere (scrisoarea era semnată Mateescu). La 13/26 mai 1904, ziarul „*Secolul*" (nr.1464) anunța că întocmirea actului de acuzare era încheiată.

După o serie de republicări de articole din presa transilvăneană, unele chiar repetate, care au fost de natură să diminueze desigur atenția publicului cititor din România asupra tragediei de la Aleşd, iată că la 14/27 mai 1904 se produce mai mult decât un reviriment, prin apariția unui material cu adevărat senzațional în pagina întâia a marelui cotidian bucureştean „*Universul*" (nr.130). Cu toate că şi acest material era tot o republicare, după „Tribuna" de la Arad din 11/24 mai (nr.91), interesul său era cu totul excepțional. Din această cauză, în introducere se făcea mențiunea că „mai multe ziare kossuthiste publică următorul comunicat *ciudat*" (subl.ns.A.P.). Despre ce era vorba? O parte a anchetării evenimentelor tragice de la Aleşd, cea efectuată de comisia militară specială a anchetei, a înregistrat depoziția liderului social-democrat orădean Ehrenfeld Adolf, care a declarat că, împreună cu alt socialist a fost invitat la o întâlnire cu ziaristul Fehér Dezső de la redacția ziarului „Nagzvárad". Acesta era un apropiat de încredere al deputatului guvernamental de Aleşd Telegdy Károly, care i-a solicitat sprijinul pentru contracararea planului organizării întrunirii de la Aleşd a partidului independenței (kossuthist). Liderul socialist a declarat comisiei militare că ziaristul în cauză „ne-a făcut propunerea să împiedicăm adunarea paşoptiştilor", precizându-le că le face această propunere în numele deputatului guvernamental Telegdy, împreună cu aluzia la recompensa oferită pentru zădărnicirea adunării. În depoziție era consemnată şi afirmația ziaristului Fehér D. potrivit căreia tot socialiştii au mai zădărnicit şi o altă adunare constitutivă, chiar aceia a însuşi deputatului Telegdy (!), fiind astfel cunoscuți pentru abilitatea lor în desfăşurarea

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

unor asemenea înscenări. Depoziţia susţinea că cei doi socialişti au „sistat imediat pertractările, am declarat că l-au ascultat cu scârbă, iar dacă va fi ceva nenorocire, pe sufletul lui se va usca. Nu ştiu dacă nu şi-a încercat în altă parte norocul". Faţă de gravitatea depoziţiei, comisia militară s-a derogat, pretextând că ea se ocupă numai de partea militară a cazului, adică de şegitimitatea folosirii armelor. Deşi a fost publicată în presa maghiară şi română din Ungaria şi Transilvania, precum şi în alte ţări, această depoziţie – *cheie* nu a fost luată în considerare nici în cadrul procesului – din motive lesne de înţeles – dar, mai mult, nu a fost luată în considerare nici mai târziu, de către istoricii care au scris despre tragedia aleşdană abia în timpul regimului comunist, denaturând adevărul. Chiar la o distanţă atât de considerabilă în timp, cele două tăceri vinovate au ca sursă explicativă comună manipularea politică a contemporanilor. Opinia publică bucureşteană şi din întreaga ţară a luat aşadar cunoştinţă despre *mărturia cea mai importantă*, care dezvăluia în bună măsură adevărul despre faptele ce au determinat evenimentele tragice de la Aleşd. Toate acestea arată încă odată cât de viu era interesul românilor din Ţara liberă pentru situaţia fraţilor de peste munţi, precum şi cât de bine erau informaţi asupra evenimentelor.

În fine, ultimele note şi informaţii despre problemele de la Aleşd apar în presa bucureşteană la 15/28 mai 1904 şi – respectiv – 19 mai/1 iunie 1904. Ziarul „*România*" (nr. 46, din 15/28 mai) publică lista acuzaţilor, iar „*Epoca*" (nr.136, din 19 mai/1 iunie), reluând comunicatele ziarelor maghiare din Oradea, anunţa că procesul va avea loc în cursul lunii iulie, unii dintre acuzaţi vor fi apăraţi de avocatul (şi deputatul) Aurel Vlad, care va cere să fie citat ca martor şi ziaristul Iosif Şchiopul, autorul reportajului de la locul crimelor publicat în „*Tribuna*" arădeană. Procesul ciocnirilor sângeroase de la Aleşd din 24 aprilie 1904 se va amâna până la mijlocul lunii decembrie a aceluiaşi an, din motive atât juridico-procedurale, dar mai ales politice.

*

Toate aceste numeroase şi variate informaţii sau analize au dovedit opiniei publice româneşti în modul cel mai convingător că ciocnirile sângeroase, tragice de la Aleşd erau rezultatul unei manipulări politicianiste cât se poate de mizerabile, pusă la cale de cercul intereselor reprezentanţilor locali ai partidului de guvernământ condus de contele Tisza István, cu participarea nefastă a partidului independenţei şi angajarea agravantă a unor elemente pseudosicialiste. Interesul provocării acestor tulburări nu putea aparţine nici într-un caz ţăranilor care au căzut victime, ci numai politicii guvernamentale, care poartă responsabilitatea politică, juridică, morală şi istorică pentru crimele comise. Tragedia de la Aleşd *nu a fost aşadar nicidecum o răscoală ţărănească*, nici vreo mişcare socială cu caracter socialist, aşa cum a fost ea prezentată în mod tendenţios şi falsificator de către istoriografia din perioada dictaturii comuniste; ea nu a fost nici o luptă naţională.

Presa şi-a îndeplinit într-un mod mai mult decât corespunzător datoria de a informa opinia publică cea mai largă asupra evenimentelor de la Aleşd, făcând

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

acest lucru cu promptitudine şi la un remarcabil nivel profesional în condițiile epocii. Timp de peste două săptămâni, ştirile despre tragedia de la Aleşd au apărut zi de zi; în multe cazuri ele au ținut pagina întâia a celor mai importante ziare, gazete şi alte publicații din Transilvania, Ungaria, România şi alte țări. Rezonanța în România s-a manifestat elocvent în paginile presei din capitală şi din provincie, printr-un număr neaşteptat de mare de ziare, care au publicat un volum important de ştiri, informații, analize şi comentarii de cea mai bună calitate publicistică. Amplititudinea acestor ecouri a constituit pentru autoritățile statului oprimator ungar un motiv în plus pentru continuarea măsurilor abuzive îndelung practicate, de prohibire a tranzitului presei din Vechiul Regat al României independente peste Carpați, în Transilvania (ziarul „Universul" şi altele). Ecourile bucureştene, ieşene, constănțene, gălățene ş.c.l asupra tragediei de la Aleşd, spiritul lor de responsabilitate civică, națională, erau de natură să reprezinte un indiciu încurajator pentru mişcarea de eliberare națională a românilor transilvăneni şi bănățeni. De aceea, ele erau urmărite cu atenție deosebită de legația şi consulatele Austro-Ungariei din România, precum şi de autoritățile poliţieneşti ungare, în special în zonele apropiate frontierei (Braşov, Sibiu ş.a.), pe unde parveneau mai frecvent cărțile şi publicațiile din Țară pentru frații de peste munți.

Chiar dacă cunoaşterea atitudinii presei maghiare față de tragedia de la Aleşd este încă fragmentară, rămâne remarcabil pentru acea epocă faptul că aproape toată presa, cu nuanțe nesemnificative, a relatat destul de corect şi concordant acea tragedie, oferind o imagine suficient de clară şi coerență asupra ei, atât în limba română cât şi în cea maghiară, fără nici o polemică majoră pe această temă, deşi polemicile de presă politico-naționale româno-maghiare erau foarte frecvente şi uneori chiar virulente, stimulate artificial din considerente politice sau comerciale. În cazul nenorocirilor de la Aleşd care au afectat în majoritate pe români, dar şi o parte dintre maghiari, manipularea politicianistă a țăranilor şi vărsarea de sânge au fost unanim condamnate.

Este, însă, cu totul surprinzător faptul că cea mai mare parte a mărturiilor presei despre tragedia de la Aleşd, în special cele ale presei române, au fost trecute sub tăcere de istoriografia din perioada comunistă, ceea ce se poate explica numai prin denaturarea şi manipularea adevărului istoric de către propaganda comunistă.

Cercetarea tragediei de la Aleşd pe baza documentelor de arhivă este, din păcate, aproape epuizată, datorită distrugerii unei părți a acestor mărturii, ceea ce sporeşte rolul cercetării – desigur critice – a presei ca sursă documentară.

Mărturiile publicisticii de toate categoriile constituie aşadar o ilustrare elocventă a bogatelor tradiții înaintate, valoroase, ale presei româneşti, situată întotdeauna *in medias res*, ca o presă modernă, cu un real impact în societate, de ordin atât informativ cât şi cultural-educativ, în planul cultivării conştiinței naționale a tuturor românilor, din Țara liberă şi din afara ei. Presa din Vechiul Regat a putut formula *în deplină libertate politică* criticile cele mai aspre la adresa cauzelor şi vinovățiilor reale ale crimelor de la Aleşd, în special la adresa regimului

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

politic din Ungaria, în timp ce puţina presă românească din Transilvania era obligată să scrie cu *precauţie maximă* despre orice subiect, recurgând la o autocenzură destul de vizibilă, uneori chiar severă, pentru a evita pe cât posibil numeroasele şi grelele procese de presă, sau alte consecinţe chiar mai grave. Din aceste cauze, unele informaţii despre situaţia din Transilvania puteau fi mai apropiate de realitate, de adevăr, în versiunea lor publicată în presa din Ţara liberă. Amplele ecouri ale tragediei de la Aleşd pot fi privite şi ca o temă de *imagologie istorică*. În acest sens, ele reuşesc să recompună o imagine – am spune chiar tridimensională, a realităţii evenimenţiale, a cauzelor şi consecinţelor sale, relevând varietatea nuanţelor, sensul profunzimii şi îndeosebi complexitatea deosebită a factorilor componenţi.

Dacă tragedia de la Aleşd a fost rezultatul manipulării politicianiste a masei ţărăneşti, *memoria victimelor care au fost jertfite atunci trebuie păstrată neatinsă, ca o îndatorire sufletească, morală*, a tuturor urmaşilor, a întregii societăţi.

Tragedia de la Aleşd din 24 aprilie 1904 rămâne aşadar ca un eveniment de *reală însemnătate istorică*, cu rezultatele ei de maximă gravitate prin vărsarea de sânge pe care a produs-o, prin numărul considerabil al participanţilor, prin puternicele ei ecouri interne şi externe, precum şi cu *învăţămintele ei* tot atât de grave, ca *un avertisment* pentru posteritate adresat în primul rând responsabilităţii tuturor factorilor politici, dar şi lucidităţii şi rolului activ, crescând al cetăţenilor, al poporului, în viaţa publică a întregii societăţi, îndeosebi cultivării valorilor educaţiei civice în lumea contemporană şi în perspectiva tot mai complexă şi mai dramatică a ei.

Pentru români, semnificaţia evenimentelor tragice de la Aleşd din 1904 se înscrie în sensul mişcării general-istorice a lor, pentru dreptate şi libertate, pentru progres şi unitate naţională, pentru democraţie şi pace.[1]

---

[1] Cu prilejul comemorării centenarului tragediei de la Aleşd au apărut *primele articole şi studii care restabilesc adevărul istoric* asupra evenimentului, în: *Cotidianul* din 29 aprilie 2004, p.10 (Interviu Carol Hârşan – Alexandru Porţeanu); *Legea Românească*. Revistă religioasă şi culturală a Episcopiei Ortodoxe a Oradiei, Bihorului şi Sălajului, serie nouă, anul XV, nr. 3, iulie-septembrie 2004, p. 37 (Alexandru Porteanu: *Semnificaţia istorică reală a ciocnirilor sângeroase de la Aleşd, din 24 aprilie 1904*); *Transilvania*, Sibiu, serie nouă, anul XXXIII (CIX), nr. 7-8, iulie-august 2004, p. 126-129 (Alexandru Porţeanu: *Adevărul despre tragedia de la Aleşd din 24 aprilie 1904*): *Idem*, nr. 12, p. 70-71 (Alexandru Porţeanu: *Tragedia de la Aleşd, 24 aprilie 1904 şi ecourile ei în Bucovina*); *Dosarele Istoriei*, anul X, nr.1/2005, p. 12-17 (Alexandru Porţeanu: *O mostră de manipulare şi denaturare comunistă a istoriei: Măcelul de la Aleşd, 24 aprilie 1904*), la care se adaugă cel de faţă, referitor la rezonanţa evenimentului în conştiinţa publică din Vechiul Regat al României.

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

THE 24 APRIL 1904 TRAGEDY OF ALEŞD AND ITS ECHO IN THE OLD KINGDOM OF ROMANIA

(Summary)

The public opinion in the Old Independent Kingdom of Romania became awate from the very beginning and took great interest in the news and commentaries on the tragedy of Aleşd on 24 april 1904 where, as a consequence of the population's political manipulation bz the circles belonging to the governing power in Hungary, 33 people were killed, over 100 wounded and many others were investigated judged, and sentenced. Most of the victims were Romanian peasants from the neighbouring villages on the Crişul Repede Vallez.

The most numerous readers of the first news on the Aleşd tragedy were those in the Old Kingdom of Romania. The press in its capital – „Universul", „Adevărul", „Epoca", „Voința Națională" a.s.o. as well as in the provinces (Iaşi, Galați, Constanța a.s.o.) published ample rapports and analyses on the event; they correctly informed the large public (the one of the French, German, Hungarian newspapers and gazettes or the Jewish press published in Bukarest included) by revealing the facts and emphasising the responsibility of the true culprit.

The inspired expressions of the natural feelings of the entire public opinion have therefore the value of a genuine historic document.

All these evidences have a contribution to discarding the significant denaturation of the event by the historiography during the communist regime which, for political-propagandistic reasons, presented the 1904 Aleşd tragedy as a peasant uprising with a significant socialist ideological component.

Furthermore, the echo of the event in the public conscience of the entire Romanian society – both in the Old Kingdom of Romania and in the Romanian territories under foreign domination represents an eloquent manifestation of the national unity of the whole Romanian people at the beginning of the XXth century.

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro